

Türküstan

www.turkustan.az

Aydın Mədətoğlu

Qasimli

Filologiya üzrə
fəlsəfə doktoru

Ağ hunlardan başlayaraq X-XII əsrlərdə Qəznəli Türkləri, XIII-XIV əsrlərdə Dehli Türk Sultanları, XVI-XIX əsrlərdə Türk Baburlular tərəfindən idarə olunan Hindistanda son Türk hakimiyyəti Teymuroğullarının adı ilə bağlıdır. Tarixdə məşhur Baburlular dövlətinin və Türk-Hind İmperatorluğunu yaradıcısı atə tərəfdən Əmir Teymur nəslindən, "Barlas" adlı Türk boyundan, Əmir Teymurun oğlu Azərbaycan valisi Miranşahın nəvəsi Əbu Səidin oğlu Fərqanə hakimi Ömer Şeyx Mirzənin, ana tərəfdən isə Çingiz Xanın oğlu Cıçatay Xanın nəvəsi Yunus Xanın qızı Qutlu Nigar Xanımın oğlu Zəhirəddin Mehəmməd Baburdur.

Zəhirəddin Mehəmməd Babur 14 fevral 1483-cü ilde Fərqanədə anadan olmuşdur. Atası Fərqanə hakimi Ömer Şeyx Mirzənin 10 iyun 1494-cü ilde bir qəza nəticəsində ölümündən sonra yerinə keçən 12 yaşlı Baburun uşaqlıq dövründə bu bölgədə siyasi durum çox qarışq olmuşdur. Teymur İmperatorluğunun əraziləri Şeybanilər və Özbəklər tərəfindən işğal edilmişdir. Şeybanilər tərəfindən Türküstəndən qovulan kiçik yaşı Babur çox ağır şərtlər altında həmdə emisi Sultan Əhməd, dayısı Mahmud Xan və iki qardaşı ilə də mücadilə etməyə məcbur olmuş, olduqca ağır veziyətə düşmüştür. Şeybanilər tərəfindən işğal edilən Səmərqənd və Əndicanı azad etməyə çalışıb 15 yaşlı Babur ister 1498-ci ilde və istərsə de 1500-1501-ci illərdəki təşəbbüslerində başarı əldə edə bilməmiş, üç il ətrafindakı çox az sadıq adamları ilə ağır səfalet və iztirablar çekmişdir.

Babur Səri-Pulda Şeybani Xana məglub olunca, Daşkəndə dayısı Mahmud Xanın yanına çəkilmiş və burada ətrafına topladığı Türk və Moğolların ibarət ordusu ilə taleyini aramaq və öz dövlətini qurmaq məqsədi ilə Daşkənddən Kabilə gəlmiş, ağır macəralardan, əzab-əziyyətlərdən sonra 1504-cü ilde Kabilə zəbt edərək ordusunu gücləndirməyə başlamışdı. Yerli xalqla ədalətlə davranan Babur Hindikuş və Qəznə arasındaki əraziləri öz komandanları arasında bölüşdürüb, Özbək istilasından qaçan Səmərqənd, Hisar və Fərqanə Türklerini bu bölgələrdə yerləşdirmiş və beləliklə də yüksək iradəsi sayəsində gələcək dövlətinin temel daşlarını qoymuşdur.

Baburun nəzarətində olan bu bölgədə o dövrlərdə Türk, Puştu və Moğollarla yanaşı fars və hindu dillərində danışan bir çox qəbiləsi.

Şah İsmayılin 1514-cü ildə Çaldırın savaşında Osmanlı Sultanı Sultan Səlim Yavuza yenilməsi ilə Baburun Türküstəndə gücünü zəifləmiş, bundan istifadə edən Özbəklər hücum edərək Buxara və Hisarı zəbt etmişdilər. Mavəraünnəhrdə gücünün zəifləməsini gören Babur Şah 1514-cü ildə yenidən Kabilə dönmüşdü. Buna baxmayaq Babur Şahın Mavəraünnəhr səfəri ona bəzi faydalara gətirmiş, o, Bədəxşan üzərində üstün mövqə qazanmış, Bəlx valisini vergi verməyə tabe etdirmişdi. Mavəraünnəhrdə öz hakimiyyətini tam qoruyub-saxlaya bilməyəcəyini dərk edən Babur Şah üzünü Hindistana tutmuş və 1519-cü ildə Hindistana hücum edərək yeddi illik uzun süren mücadiləyə başlamışdı.

Babur Şah nəhayət 1526-ci ildə Dehli Türk Sultanlığı meğlub edərək Aqra taxtında oturan Əfşanlı Seyid ailəsindən olan sonuncu nümayəndə Sultan İbrahim Lodini meğlub etmişdi. Sultan İbrahim Lodinin ölümü ilə nəticənən və Hindistanda gelecek taleyinde mühüm rol oynayan bu savaşda Baburun hərbi dühəsi, ordusundakı silahlar, topalar, təcrübə-

var 1529-cu ildə İbrahim Lodinin qardaşı Mahmud Lodi ilə qarşılaşmış, Mahmud geri çəkilməyə məcbur olunca Babur 6 may 1529-cu ildə Qanq çayını keçərək, bir çox yerli əmləri özünə tabe etmiş, Luknavi yenidən elə keçirərək Aqraya gəlməmişdir. Beləliklə Babur bütün Hindistani içine alan tarixdə məşhur Türk-Hind İmperatorluğunun (1526-1585) esasını qoymuş, Əfşan əmlərini, Hind prenslərini, Racput hökmərini məğlub edərək, Əmir Teymurun qanunu varisi olmuş, Bütpərestliyə qarşı başarılarından dolayı İslam aləmində "Qazıl" deye anılmışdır.

Babur Şahı 30 illik aramsız mücadilə həyatı yormuş, səhhəti pişləşdiyindən oğlu Bədəxşan valisi Humayunu mərkəz Aqraya çağırılmış ve ətrafini toplayaraq özündən sonra Humayunu hökmər kimi tanımlarını vəsiyyət etmiş, 26 dekabr 1530-cu ildə 48 yaşında haqq dərgahına qovuşmuşdur. Önce Cumna çayının sol sahilində Nur Əfşan baxçasında dəfn edilmiş, altı aydan sonra cənəzəsi Kabile getirilərək, orada torpağa tapşırılmış, 1646-ci ildə nəvəsi Cahan Şah tərəfindən möhtəşəm bir türbə yapıdırılmışdır. Ruhu şad olsun!

Türk-Hind imperatorluğunun yaradıcısı Zəhirəddin Babur

ilde Kabilə varmışdı. 1506-ci ildə babası Teymurun nəslindən olan qohumu Xorasan hakimi, tarixdə məşhur Sultan Hüseyin Baykaranın ölümü ilə əlaqədar olaraq, Babur Herata dəvət olunmuş və 1507-ci ildə 24 yaşında Teymurlular xanədanının ən böyük hökmərini elan edilmişdir.

Babur 1510-cu ildə Şeybani Xanın Şah İsmayılin tərəfindən məğlub edilərək öldürüləməsindən sonra yenidən Mavəraünnəhrə ələ keçirməyə başlamış, Şah İsmayılin Səfəevinin yardımı ilə bəzi başarılılar əldə etmiş, 1511-ci ildə Səmərqənd və Buxarani ələ keçirmişdi.

Babur Şah İsmayılin Xətai ilə yaxın dostluq münasibətləri yaratmış, hətta sünni təriqətinə mənsub olmasına baxmayaraq şəh Şah İsmayılin adına camelerdə xütbə oxutdurmış və sikkələrində Şah İsmayılin da adını həkk etdirmişdi.

İi Türk və Moğol cəngavərlərinin qəhrəmanlığı döyüş filleri ilə silahlansılmış düşmən ordusunu darmadağın etməyə yetmişdi. Babur orduları oğlu Humayunun komandanlığı ilə Əfşan əmlərini meğlub edərək, 1527-ci ildə dövrü üçün alınmaz qala sayılan Buyun qalasını ələ keçirmişdi. Daha sonra Rana Sanqa üzərinə yürüş edən Babur, Kanva ətrafında 16 mart 1527-ci ildə Racput ordusunu meğlub edərək, Racput dövlətinin varlığına son qoymuş, yanvar 1528-ci ildə Lodilərə sadiq qalan iki əmirliyi özünə tabe etdirmiş, 21 mart 1528-ci ildə Çandar və Luknavi ələ keçirmişdi.

Bu dövrdə Şah İsmayılin ölümündən istifadə edən Özbəklər Xorasanı təhdid etdiyindən Babur Hindistandan geri dönməyə məcbur olmuş və Xorasanı Özbəklərdən qurtarmışdı. Yenidən Səmərqəndi ələ keçirməyə çalışıb Babur Bələucların hückümü ilə qarşılaşmış, yan-

Özü iki böyük Cahangirin - Çingiz Xan və Əmir Teymurun varisi olmasına baxmayaq, Babur Şah öz şəxsi zəkası, elmi və fəaliyyəti ilə elə bir səltənət yaratmışdı ki, bu müəzzəm Türk səltənəti sonda Hindistanda müsəlman Türk və buddist Hindililərin qaynayıb-qarışmasından yeni bir xalq - Pakistan xalqı tarix səhnəsinə çıxmışdır. Bunu nəzərə alan orta əsr Hind din filosofu Benaresli Kabir yazdı: "Qəlbin təmizliyi Qanq çayında yuyunmaqdan daha önemlidir. Hindililər və Türkər eyni gildən yapılmış qablardır. Tanrıını sevən və yaxşı hərəkət edən hər kəs biri digərinin qardaşdır". (İqtibas Prof.Dr Laszlo Rasonyinin "Tarihte Türkük" əsərindən götürülmüşdür. - A.M. Bax: Göstərilən əsər, Ankara 1971, səh 169)

(ardı gələn sayıımızda)

Oxu, oxut, abune ol!